

Σύντομο βιογραφικό

Η γεννηθείσα το 1979 Ιρένε Βαγέο (φωτογραφία) πήρε το διδακτορικό της από τα Πανεπιστήμια της Σαραγόσας και της Φλωρεντίας. Έχει γράψει μυθιστορήματα, συλλογές δοκιμίων και παιδικά βιβλία, ενώ είναι τακτική αρθρογράφος στον Τύπο («El Pais» και «Heraldo de Aragón»).

Σελίδες από τη Βίβλο του Γουτεμβέργιου (αριστερά) και από μία εκ των πρώτων έντυπων εκδόσεων του Αριστοτέλη (1483) εικονογραφημένη από τον Γρόλαμο της Κρεμόνας

Το σύμπαν του βιβλίου

Το δοκίμιο της ισπανίδας κλασικίστριας **Ιρένε Βαγέο** ανιχνεύει διαδρομές της ιστορίας της ανάγνωσης με άξονα την αρχαιότητα, ακολουθώντας όμως τα νήματά της ως το σήμερα

ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΚΑΡΑΖΑΡΙΝΗ

«Βιβλίων», όρος που παραπέμπει στη φωνικική πόλη Βούβλο, μεγάλο εξαγωγικό κέντρο παπύρου. «Liber», η μεμβράνη που χωρίζει τον φλοιό από το ξύλο του δέντρου. «Book», «Buch», η οξεία με λευκό κορμικό. Είτε ελληνικά είτε λατινικά, αγγλικά ή γερμανικά, η λέξη που προσδιορίζει το αντικείμενο προέρχεται από το αρχικό υλικό της κατασκευής του. Πάπυρος και ξύλο υπήρξαν για αιώνες ο καμβάς πάνω στον οποίο καταγράφτηκε η γνώση και η λογοτεχνία της αρχαιότητας: κλώνδροι, πινακίδες, κώδικες εσώκλειαν ένα ολόκληρο πολιτισμικό σύμπαν, την αποστασιοποιητική εικόνα του οποίου σήμερα ανασυγκροτούμε με κόπο από τα θραύσματα που διασώθηκαν. Το νήμα που συνδέει αυτό τον κόσμο με τον δικό μας διερευνά η 43χρονη ισπανίδα κλασικίστρια και συγγραφέας **Ιρένε Βαγέο** στον *Πάπυρο* (εκδ. Μεταίχμιο), ένα πολυεπίπεδο ιστορικό δοκίμιο με προσωπικές αναφορές που απέβη μεγάλη εκδοτική επιτυχία (150.000 αντίτυπα) το 2019 στην Ισπανία, απέσπασε πολυάριθμες διακρίσεις, μεταξύ των οποίων το Κρατικό Βραβείο Δοκιμίου, και μεταφράστηκε σε 30 γλώσσες.

Το νήμα της αφήγησης

Απορρίπτοντας τη γραμμική αφήγηση μιας συμβατικής αρχαίας ιστορίας του βιβλίου, η Βαγέο καθορίζει την Αλεξάνδρεια και τη Ρώμη ως βασικά σημεία αναφοράς στα οποία επανέρχεται ανά τακτά χρονικά διαστήματα μετακινώντας τον ενδοαίωνα στον χώρο και τον χρόνο προκειμένου να διερευνήσει την οπτική της σε ομόκεντρους κύκλους συμπεριμό, συνδηλώσεων, αντιστοιχίσεων. Στην κλασική Ελλάδα το βιβλίο στερεοποιεί τη ρευστή παράδοση των αοιδών (ενδεικτικός ο

χαρακτηρισμός των ομηρικών επών ως «προφορικής εγκυκλοπαιδείας»), αναπαράγει τη γνώση, αναγορεύεται σε φορέα αξιών της πόλης-κράτους και θεμελιώδους των ηγεμόνων με αποκορύφωμα το Μουσείο της Αλεξάνδρειας του *Πτολεμαίου Β'·* Η Βιβλιοθήκη, απόπειρα συγκρότησης ενός αποθετηρίου της παγκόσμιας γνώσης, αποβάζει ταυτόχρονα θεατός προαγωγής κριτικών τεχνικών: οι αλεξανδρινοί λόγιοι προβαίνουν, για παράδειγμα, στη σύγκριση πολλαπλών εκδόχων χειρογράφων αποκαθαίροντας τα κείμενα από λάθη που εμφυλοχόρησαν αναπόδραστα κατά τις διαδοχικές αντιγραφές. Οι ρωμαϊκοί αιώνες που ακολουθούν είναι ως έναν βαθμό αιώνες εκδημοκρατισμού του βιβλίου. Μαθητές και νεόφυλοι μπορεί να στοιβάζουν στα ράφια τους πανάκριβα χειρόγραφα για λόγους επιδεικτικής κατανάλωσης, στην αυτοκρατορική Ρώμη όμως πολλαπλασιάζονται τα αντιγραφεία-βιβλιοπωλεία όπως και οι εκδόσεις για διάφορα βαλάντια. Ο *Μαρτιάλης* τον 1ο αι. μ.Χ. καθοδηγεί τον επίδοξο αναγνώστη του «στη συνουσία Αργύριον, απέναντι από την αγορά του Καίσαρος», στην πόρτα του οποίου επιγραφές διαφημίζουν «τα ονόματα όλων των ποιητών»: ο Ατρεκτός, ο Ιδιοκτήτης, «θα σου δώσει από το πρώτο ή το δεύτερο ράφι έναν Μαρτιάλη λειασμένο με ελαφρόπετρα και διακοσμημένο με πορφύρα, για πέντε δηνάρια» – ή θα ετοιμάσει άμεσα ένα οικονομικό αντίγραφο που για τις σύντομες εκδόσεις αντιγραφόνταν σε μόλις μία ώρα. Ελεύθερα, κλειψίτσα, χωρίς καμία έννοια πνευματικών δικαιωμάτων, τα βιβλία χρηματίζουν «για να δημιουργήσουν ή να στηρίξουν το γόητρο ορισμένων ανθρώπων». Εξυπηρετίζει κοινωνικών και πολιτικών φιλοδοξιών, απόκτηση φήμης και επιρροής, έλεγχος της δημόσιας εικόνας του είναι τα κίνητρα της συγγραφής για ένα πρόσωπο όπως ο *Κικέρωνας·* Μικρού βελγικού ποιητής η Λόγ-

IRENE VALLEJO
Πάπυρος. Η περιπέτεια του βιβλίου από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα

Μετάφραση Κλεοπάτρα
Ελαιοτριβιάρη.
Εκδόσεις Μεταίχμιο,
2022, σελ. 544, τιμή
19,90 ευρώ

Η Ιρένε Βαγέο θα βρίσκεται στην Αθήνα την Τρίτη 21 Ιουνίου και θα συνομιλήσει για το βιβλίο της με τον συγγραφέα και πρόεδρο του Εφορευτικού Συμβουλίου της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδας Σταύρο Ζουμπουλάκη στις 20.30 στο Μουσείο Μνηνάκη Ελληνικού Πολιτισμού (Κουμνάρη 1, Κολωνάκι).

οι αποβλέπουν στην εύνοια κάποιου εύπορου ο οποίος θα διαφωτιστεί μέσω των επιγόνων τους. Την ίδια περίοδο ωστόσο χάρη στις δωρεές αυτοκρατόρων και ευεργετών κάνουν την εμφάνισή τους τόσο στη Ρώμη όσο και στις επαρχίες οι πρώτες δημόσιες βιβλιοθήκες – από τον 3ο αι. μ.Χ. μάλιστα ενσωματώνονται στις θέριμες, πολυώχρους ψυχολογίας της εποχής, όπου τα πάντοτε διγλωσσο, ελληνικά και λατινικά, τμήματά τους εκάθεται ότι διαφοροποιούνται σε περιεχόμενο προς πιο λαϊκή κατεύθυνση από τα πολυτελή ιδρύματα των Αγορών. Το δοκίμιο της Βαγέο δεν μένει σε αυτή την περιγραφική διάσταση. Ανοίγεται με διαρκείς παρεκβάσεις που εκκινούν από τον άξονα της θεματικής της στα περιφερειακά ζητήματα του βιβλίου: τον υλικό του περιήγηση, την εμπειρική του διάθεση, τη λογοτεχνία, τη ρητορική, την εκπαίδευση. Μιλάει για εμβληματικά έργα της αρχαιότητας, τα *Εργα και Ημέραι του Ησίοδου*, τις *Τρωάδες* του *Ευριπίδη*, τις επιστολές του *Σενέκα*. Εμφανίζεται στη σκηνή ένα πλήθος πρωταγωνιστών, από τον *Αργύλωνα* και τον *Αριστοτέλη* ως τον *Καίσαρα* *Περίωνα*, ιδιοκτήτη των 2.000 χειρογράφων της μοναδικής βιβλιοθήκης που στήθηκε ακέραια από την αρχαιότητα θαμμένη κάτω από τις στάχτες της Πομπηίας. Με αφορμή τους 40 στίχους που έχουν σωθεί από τα ποιήματα της *Σουλπίκίας*, γόνου πλούσιας οικογένειας που έζησε στα χρόνια του *Αυγούστου*, θέτει το ζήτημα της αφάνειας των γυναικείων φωνών του ρωμαϊκού κόσμου από τις οποίες έχουν σωθεί ελάχιστα σπαράγματα μόλις 24 συγγραφέων και τα ονόματα τριών ρητόρων.

Η περίπτωση της αυτοκτονίας του νεαρού *Κλεόμβροτου* έπειτα από την ανάγνωση του πλατωνικού *Φαίδωνα* την κατευθύνει σνεμικά στον *Βέρθερο* του *Γκαίτε*, τη μιμητική αυτοκτονική αντροή που προέβησε στα τέλη του 18ου αιώνα και από εκεί στον λογοτεχνικό τόπο του βιβλίου που προκαλούν τον θάνατο (το *Νεκρονομικόν* του *Χάουαρντ Φίλιπς Λάβκραφτ*, τους δηλητηριασμένους τούρκους στις *Χίλιες και μια νύχτες*, στη *Βασίλισσα Μαργκκ*, στο *Όνομα του Ρόδον*) και τα πραγματικά βιβλία-βόμβες που στέλνονταν τακτικά στον Λευκό Οίκο. Η ισπανική μεταπολίτευση, οι *Σατανικοί Στίχοι*, οι έφιππες βιβλιοθήκες που περιηγούνταν την αμερικανική επαρχία διακινώντας τούρκους στο πλαίσιο των εκπαιδευτικών και εργασιακών προγραμμάτων του «New Deal» και πλήθος άλλων σύγχρονων αναφορών περνούν από τις σελίδες της Βαγέο με παρόμοιο τρόπο.

Ο διάλογος του χθες με το σήμερα

Είναι αυτή η διαρκής εναλλαγή παρελθόντος και παρόντος, η διαδρομή από τους κλασικούς στους σύγχρονους, από τους παπύρους στα μεταμοντέρνα μικρογραφημένα χειρόγραφα και στα σημερινά αρχεία pdf στις οθόνες των tablets που αποτελεί τη νοησία του βιβλίου της. Η συστηματική της συνηθούς δοκιμαστικής ανάληψη υποκαθίσταται εδώ από τον πλούτο των αφηγήσεων, ο ασηπτή αναλυτικός χαρακτήρας από την ένθεση του προσωπικού στοιχείου: η συγγραφέας παραθέτει επεισόδια από την παιδική της έλξη προς την ανάγνωση, αλλά και τη στοχοποίηση που βίωσε στα σχολικά της χρόνια. Προκύπτει έτσι ένα έργο που δύσκολα κατατάσσεται ειδοιογικά, θέλει όμως τον αναγνώστη με το απέραντο εύρος των συνδηλώσεών του. «Τα βιβλία μιλούν για άλλα βιβλία» έγραφε ο *Ουμπέρτο Εκο* στο *Όνομα του Ρόδον* υπαινισσόμενος τον σιωπηρό διάλογο των εμπνεύσεων, των κρυφών και φανερόν παραπομπών. *Ηρόδοτος, Θουκυδίδης, Πλουτάρχος, Στράβων, Απολλώνιος, Πλούταρχος, Σουητώνιος, Πλίνιος, Οβίδιος, Τάσις, Φέπος, Χέντερλιν, Τζέις, Φιτζέραλντ, Τοράξ, Οργουέλ, Μπόρχες, Ναμπόκοφ, Χάνα Αρεντ, Τοντόα Ασόεμπε, Μαίρη Μπένερν, Στρίβεν Πίνκερ*, ο κατάλογος των ονομάτων και των διασταυρώσεων της Ιρένε Βαγέο θα μπορούσε να συνεχίζεται ακατάπαυστα. Η έννοια του αέναου διατυπώνεται ήδη άλλοτε στο πρωτότυπο τίτλο: *El infinito en un junco*, «το άπειρο μέσα σε ένα καλάμι» – στον μίσχο του παπύρου που βρίσκεται στις απαρχές της περιπέτειας του βιβλίου.